

Műhely

Both Mária

Az egyetlen igazi tanulás

Helyzetéből adódóan a tanár kezében van a kezdeményezés lehetősége, ami talán nem is jelentene első lépésben mást, mint hogy éppen helyzetét újragondolja. Bizonyos szempontból nézve a tanár és diák föladata közös, ha más és más szerepekbe bújva is, de ugyanazt teszik. Közös a céljuk: „Az egyetlen igazi tanulás: a lényünkben szunnyadó tudásnak tevékenyebbresztése.” (Weöres Sándor)

Egy iskola tanárainak és diákjainak életét ezer szállal fűzik össze azok a problémák, melyek kívül rekednek a tantárgyak témáin és a szűkre szabott órák keretein. A mélyben feszülő érzések, indulatok, nézetkülönbségek nagy erővel törhetnek felszínre egy-egy konfliktushelyzet nyomán. Ritka kivételnek számít, ha ilyenkor sikerül az indulatokat lecsillapítani, érdemi párbeszédet kialakítani az érintett felek között és mindenki számára megnyugtatóan „rendezni a kérdést”. Kivételes azért, mert az állandó párbeszéd hiánya miatt az érvek nem elég meggyőzőek, különösen a diákok számára nem azok, nem érzik magukat egyenrangú partnernek, nekik soha nem lehet igazuk, őket úgysem érti meg igazán senki. E sokszor hallott, megunt és elkoptatott érveket újra és újra meg kellene hallani...

Egykori diákom, *H. Laci*, kivételes szellemi képességekkel és zűrés szülői otthonnal volt megáldva. Idejének jó részét a kosárlabdapályán töltötte, ifjúsági válogatottnak volt. Társai, tanárai kedvelték nyílt, őszinte viselkedése miatt. Ám a „tanulás” nem tartozott erősségei közé, kettesekkel és hármassokkal vészelte át a gimnáziumi éveket. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy az iskola nem neki, nem róla szól, mi, tanárok legfeljebb mellék- vagy leginkább háttérszereplői, nézői lehetünk a négy esztendőnek. Megnyugtató és egyben kissé bosszantó is volt, hogy Laci sporttáskájában az edzőfelszerelés mellett, Kosztolányi és Thomas Mann-kötetek is utaztak nap mint nap.

Másodikos gimnazista volt Laci, amikor egy, a diákok legfőbb kötelességéről tartott viharos osztályfőnöki óra után az iskolaújságban leírta gondolatait. Vitáirait lett belőle. Diákok, tanárok között párbeszéd kezdődött az igazán lényeges kérdésekről. Miről is szól az iskolánk? Mihez és mire szoktat ez a hely? A tanítás ad-e, teremt-e lehetőséget arra, hogy a bennünk rejlő „létkérdések” megfogalmazódjanak, illetve a válaszok, a kiutak keresése legalább megkezdődjön? Mi rejlik a meg nem értettség mögött? Miért olyan elidegenítő hely az iskola?

„Az embernek valahogy mindig, mindenhez és mindenkihez alkalmazkodnia kell. Az egyén, ahhoz képest, hogy csak egyszer él, nem csinálhatja saját életének minden egyes percében azt, amit akar, mert mindenhol kötelezettségei vannak. A gyerekek már hatéves korában meg kell változtatnia az életét. Nem viheti be az iskolába kedvenc játékát, nem beszélhet a padban, és a fejét fölölegesebbnél

főlösegebb dolgokkal tömik tele. Mindig úgy kell alakítania az egyéniségét, ahogyan azt tőle elvárják. Különbözik elbukik.

Az iskola után embernevelés, »betörés céljából« elküldenek katonának, ami a legundorítóbb, legfőlösegebb intézmény a világon. Megtanítanak arra, hogyan bánj a gépfegyverrel, bombával. Megtanítanak ölni. Más nem láttál eddig az életből, csak az iskolapadot és a géppuskát. Ezek után elkezdheted a nagybetűs életet...

»Amíg a világban folyik a vér,

mond, kit érdekel, hogy ki vagyok én...« (Hobó)

Meg kell találnod saját énedet. Fialkorodban gondolkozol azon, hogy mi az élet értelme, célja, de aztán előbb-utóbb elkopsz, ugyanolyan szürke ember leszel, mint a körülötted levő többi. Legtöbbször olyanok, mint a gépek, reggel felkelnek, dolgoznak, esznek, lefeksznek. Megpróbálhatsz kitörni ebből a körből, talán sikerül, de nem valószínű.

»Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.«

Tamási Áron Ábelének ez elég volt, számomra kevés.

Be vagy zárva olyan emberek közé, akiket utálsz, minden oldalról rács véd. Eleinte rohagálsz a kepreben, de végül feladod, leülsz. Még egyszer körülnézel és látod a rácsot, jobbra, balra, feletted, előtted és mögötted. Ném tudsz mit tenni, be vagy zárva és akkor észreveszed, hogy alul nincsen rács.» (H. László 2.b)

„Miért várják el tőlem, a 16 évesőtől a felnőttek azt, hogy minden helyzetben én alkalmazkodjam, és miért nem várhatom el én is, hogy néha hozzám is alkalmazkodjanak? A felnőttek elképzelhetetlennek tartják, hogy egy magam korú gyereknek is igaza lehet. Talán a tekintélyelv miatt van ez így.

A legfőbb baj az, hogy a felnőttek vélt igazukhoz mereven ragaszkodnak, s közben nem veszik észre, hogy álláspontjukkal és tetteikkel milyen hosszú időre befolyásolják a gyerekek világhoz való viszonyát.

A legtöbbször viszont lázadunk az igazunkért. Lázadásunk életkori sajátosság. Egyébként felnőtteinknek csak kutatniuk kellene kamaszkori emlékeikben és rögtön megértőbben közelednének hozzánk. Vagy az ő betörésük ilyen jól sikerült?» (K. Petra 2.f)

„Hát én is az idomárok közé tartozom? Mi történik itt valójában? Minek vagyok a részese? Kételemek özöne lepott el hirtelen... Furcsa hely a katedra: megváltoztatja a szavak, gesztusok jelentését és főleg értékét, ami másutt véleményként hangozhat el, az itt norma lesz. Ez a hely a tanárt – ha nem elég óvatos – a mindenható, szesz esetben a mindenható erejével ruházhatja fel. Szükségszerű azonban, hogy a tanár véleménye és értékrendje normává váljon, amelytől persze a vele szemben ülő diákok véleménye eltér vagy eltérhet.

Csak az együtt gondolkodni tudó, egymásra figyelő közösség biztosíthat olyan légkört, amelyben mindenki bátran lehet önmaga, vállalhatja véleményét, tagjai tudják egymásról, ki-ki sorsa, mit képvisel. Az osztály szellemi sokszínűsége állandó kihívást jelent a tanárnak, ami folytonos megújulást, szellemi frissességet ad hosszú távon...» (B. Mária tanár)

Kételekekkel nincsenek egyedül diákjaink, mert ott vagyunk mellettük mi, tanárok is. A mi problémáink, ha a felszínen más köntösben is jelentkeznek, ám mélyebb összefüggéseikben nagyon is hasonlóak. A belső szabadság vágya, a

belülről irányítottág, a jogos önbecsülés, a tartós személyes kapcsolatok megteremtése nekünk is életbevágóan fontos. Ugyanakkor az elidegenedés, a kívülállás, a kirekesztettség veszélye és réme minket is fenyeget. Ezért vagyunk képesek a párbeszédre.

De vajon mennyire vagyunk felkészültek, alkalmasak, nyitottak e párbeszédre, mennyire tudjuk eszközként használni tantárgyaikat ebben, a tanár-diák kapcsolat a jelenlegi felállásban ezt egyáltalán lehetővé teszi-e?

Első évben, kezdő tanárként november végére olyan kérdések tömegével találtam magam szemben, melyekre eleinte azt sem tudtam, hol, merre keresek megoldást. Hiába kutattam egyetemem emlékeim között, ott négy évig szaktárgyaik különböző diszciplínáinak belső rendjét, fegyelmét logikáját, szemléletmódját ismerhettem meg. A pedagógiai jellegű tárgyak száraz, unalmas életidegen okfejtései sohasem keltették fel érdeklődésemet. Az a pár óra, amit ötödévben gyakorlat címén tanfíthattam, valamit megsejtettem a pedagógiai munkából, de gyakorlatnak nevezni azt aligha lehet. Az egyetemről kikerülve azt éreztem, ahhoz a valakihez hasonlítok leginkább, akit úgy akarnak megtanítani a kulturált étkezés szabályaira, hogy kést, villát adnak a kezébe és üres tányért tesznek elébe. Az eszközökkel való bánásmódot, beleértve a pedagógiát is, csak használat, vagyis tanítás közben lehet elsajátítani. Az egyetem által mesterségesen elválasztott elmélet és gyakorlat összeillesztése a tanár személyes problémája marad.

A tanárképzésnek e jelenlegi gyakorlata szerves része, sőt fenntartója és helyzetéből adódóan továbbélője annak a szemléletnek, amely nem tartja elsődleges feladatának a személyes életből merített, a diszciplínák határait, korlátait is bátran megszegő kérdések megfogalmazását és az ezekből fakadó helyzetek, konfliktusok kezelését.

Gondjaim egy másik köre közvetlenül a természettudományok tanításához kapcsolódik. A tanítás során furcsa kettősséget tapasztaltam diákjaim szaktárgyakhoz fűződő viszonyában: vonzást és taszítást egyszerre. A természettudományok nyelve egyértelmű, törvényeik, játékszabályaik beláthatók, kísérletekkel sok minden kézzelfoghatóvá tehető, a hétköznapihoz ezer szállal köthető, izgalmas világot tárnak fel. Ezt az érdeklődést azonban könnyen leomozhatja az a módszer és pozitívista szemlélet, amit többek között a forgalomban levő tankönyvek többsége sugall. Ezek ugyanis olyan tudományos világképet tükröznek, amely csaknem minden részletében problémamentes, kerek, befejezett, kész egész. A tankönyvi mondatok kinyilatkoztatott, megfellebbezhetetlen igazságok, sehol egy kérdőjel, egy megoldásra váró probléma. Legfeljebb a leckék végén néhány, a diáknak címzett feladat: *Tíz mondatban foglald össze a fent olvasottak lényegét! Miért éppen tizben? – hangzik a jogos kérdés.* Taszítóan hathat mindez az olvasóra, aki serdülő éveinek derekán jár, kérdésektől és kételyektől vagy éppen kiábrándultságától gyöttrődve mit is kezdjen e szépen megmagyarázott és egyértelmű világgal. Bár a szemfüles diák az apró betűs részekben bogarászva rájöhet arra, hogy tudásunk nem volt mindig olyan *tökéletes*, mint ma, tudós emberek felfedezéseivel fejlődött a tudomány kissé göröngyös, ám egyenes úton. E tudósok munkájáról, kortársaikkal vívott szellemi harcáról sajnos nem sokat árul el a tankönyv, így a tudósok felsorakoztatása élettelen arcképcsarnoknak tűnik csak.

Diákjaim elfordulását, idegenkedését a természettudományok ilyen szemléletű tárgyalása miatt érthetőnek tartom. Főlöleseknek érzik az ily módon szerzett ismereteket, nehezen látják be, illetve fogadják el, hogy ezek segítséget jelentenek majd nekik a világban való eligazodáshoz. Az előző hasonlatra utalva, ők már a

félig megemésztett táplálékot kapják, amit valamilyen módon lenyeletünk velük, holott feladatunk leginkább az volna, hogy az önállóan szerzett szellemi táplálék feldolgozásához és rendszerezéséhez nyújtsunk segítséget.

Ha azonban a világot kutató, megismerni vágyó, kételkedő tudós ember szemszögéből közelítenénk, kiderülne például, hogy ők is hús-vér emberek voltak, elődeikkel és kortársaikkal gyakran heves vitában álltak, és egy adott korban elemzés mellett, egymást feltételezve többféle megközelítési mód és paradigma létezett, amelyek megtermékenyítően hathattak egymásra. Ez a megközelítési mód csiszolhatja a diákok életkori sajátágaiból is fakadó kritikus szemléletét, párbeszédre, vitára, felfogások, szemléletek összemérésére sarkallva. A „tananyag” nem egy szükségszerűen elszenvedett holt dolog, hanem nekik és róluk, világukról szóló párbeszédre inspiráló eszköz.

Egy ilyen típusú, vitára is alkalmas teremtő óra megvalósításakor bosszantó praktikus nehézségek is akadnak. A tantermek többségében a párbeszédhez a legelőnyösebb tárgyi feltételek sem adóttak. A padok gyakran elmozdíthatatlanul lecövekelve sorakoznak szépen egymás mögött. Szinte lehetetlen sok irányba szétterjedő beszélgetést kialakítani, hiszen a gyerekek szükségszerűen egymás hátánál beszélnek, illetve automatikusan az elől álló tanárhoz fut be minden gondolati szál. A padok szembefordítása mindenki helyzetét megváltoztatja, kölcsönös odafigyelésre, kooperációra készítette. Tanárnak, diáknak is érvelnie kell álláspontja mellett, akárkié a győzelem, az hitelesebbé válik, mert személyes élmény áll mögötte. A diákok nem elszigetelt, atomizált egységei az osztálynak, hanem egy játszma aktív résztvevői, kérdéseket vehetnek fel, érveket elbírálnak és a játszmaszabályok betartásában maguk is érdekelték.

A tanár szerepe azonban, ebben az új felállásban is kitüntetett. Tekintélye van, és kell is hogy legyen, ám az nem a hierarchikus szereposztásból következik. Emberi adottságai, képességei, szakmai felkészültsége miatt lehet „felnezi rá”, azonosulni vele, vitakozni az általa képviseltekkel. A vitákat igyekszik meredben tartani és mindenki számára a hozzászólás lehetőségét biztosítani, amikor ez szükséges. Alkalmassága óráról órára tesztelve van, ő is nyíltan megmértetik. Az emberi tudás minősége így válhat igazán „mérhetővé”, más ember tudása által, az ahhoz való viszonyban.

Úgy látom, a mai pedagógiai gyakorlat sem tartalmában (l. tankönyvek szemlélete), sem módszertanában (l. egyetemi tanárképzés) nem vesz tudomást arról a megváltozott társadalmi, kommunikációs és szellemi értékeiben is igen erősen tagolt és divergáló világról, amely az iskola falain kívül körülvéshi a gyereket...

Az információforrások tárháza egyre bővül, a tömegkultúra által kínált értékek, illetve értéktelenségek nap mint nap elárasztják a legszűkebb személyes tereinket. Betyáruł nehéz ma fiatalnak maradni, vagyis az állandó lázadásból, nemet mondásból az embernek szabadon kitalálnia, megfogalmaznia magát és újratereimtenie világát. Könnyű dolga volt Ábelnek, számára otthon lenni a világban megnyugvást jelentett, a család a faluközösség, az egyház, de még az erdő törvényei, értékei is a legfontosabbakban azonosok voltak.

A mai iskola a legelemből és legfontosabb feladatáról alig vesz tudomást. Vagy már rég elidegenedett tőle? Energiájának jó részét arra fordítja, hogy az éppen aktuális rossz társadalmi szokásokat, „mentális templátokat” újratermelje és átörökítésükről gondoskodjon. Természetesen kultúramegőrző szerepe és a szellemi értékek fenntartása alapvető feladata volt és marad az iskolának. De tudomást kellene venni arról, hogy az iskolát elhagyó fiatalok egyedül, önállóan

lesznek kénytelenek egy olyan környezetben talpon maradni, ahol a verseny, a teljesítmény, a pragmatikus elvek diktálnak többnyire olyan feltételeket, amelyek között még a jól bevált erkölcsi szabályok szerint működő felnőttek tudása és képessége is gyakran csődöt mond. E csődhelyzetet, mely részben az iskoláinkat is jellemzi, a kritikus (vagy helyesebb volna talán úgy fogalmazni, hogy még tisztán látó, elhomályosulatlan) szellemű gyerekek is pontosan érzékelik és jelzik. Nekünk volna a feladatunk, hogy e reakciókat értelmesen fogadjuk és értelmezzük.

Helyzetéből adódóan a tanár kezében van a kezdeményezés lehetősége, ami talán nem is jelentene első lépésben mást, mint hogy éppen helyzetét újragondolja. Bizonyos szemszögből nézve a tanár és diák föladata közös, ha más és más szerepekbe bújva is, de ugyanazt teszik. Közös a céljuk: „Az egyetlen igazi tanulás: a lényünkben szunnyadó tudásnak tevékeny ébresztése.” (Weöres Sándor) Ez lehet az *igazi párbeszéd* és a *közös munka* alapja. Az intelleum nemcsak irodalmi, de a természettudományok tanításából is levonható. Az élővilág megismert múltja ugyanis arra figyelmeztet bennünket, hogy a hosszú távú sikeres alkalmazkodás az állandóan változó – az élők által is befolyásolt – környezetben csak úgy lehetséges, ha az adott közösség meg tudja őrizni a benne rejlő sokféleséget. Az iskolában e legfőbb érték és lehetőség a gyerekek formálódó és formálásra váró személyisége. Az iskola egyetlen fontos feladata és lehetősége, hogy őrizője, megtartója és kibontakoztatója legyen e sokszínűségnek, ami diákjainak szellemi és lelki gazdagságából és az ezekkel okosan bánni tudó tanárok munkájából fakad.

Takács Mariann, óvodás